

Beszámoló

A kutatás a családi történetek és mítoszok szerepével foglalkozik droghasználó fiatalok elbeszéléseiben. Az eredeti terv szerint kábítószer használókkal és egy általuk megjelölt családtaggal készültek az interjúk. A családtagok részvétele azonban rengeteg problémát okozott és számos, droghasználókkal készült interjút ki kellett venni, mert nem jött el többszöri kérésre sem a családtag, vagy az elemzésnél kiderült, hogy a kapott interjú használhatatlan volt.

A 2005 áprilisában elfogadott módosított kutatási terv szerint a minta a következőképpen alakult: 20 kábítószer használó fiatal és 20 fős illeszkedő (életkor, nem, iskolai végzettség) minta. A módszer továbbra is félig strukturált interjú maradt. Az interjú olyan családtörténetek elbeszéléseit tartalmazta, amelyek lehetőséget nyújtanak a családi érzelemszabályozási minták feltárására és fényt vetnek e minták átörökítési módjaira. A vizsgálati személyek személyiségdinamikai és érzelemszabályozási sajátosságait a rövidített TAT projektív eljárással tártuk fel. A szerhasználat önmagában a nem megfelelő pszichológiai beállítódás, működés egy formája. A droghasználatot kompenzáló kísérletnek lehet tekinteni arra, hogy az elsöprő, perzisztens negatív affektust regulálják, mert a szabályozatlanság az érzelmi distressz extrém magas szintjéhez vezet. A droghasználókat a nem függőkkel összehasonlítva, jóval kevésbé tolerálják az affektív distresszt. A droghasználat súlyossága emelkedik az affektív diszreguláció szintjével.

A félig strukturált interjú kérdései

1. Szerinted (ön szerint) ki tartozik a családba? (felsorolás)
2. A szűk családon kívül vannak-e olyan családtagjai, akiről –úgy érzi- tudna mesélni (felsorolás)
3. Van-e a családjában olyan szereplő, aki nem él ugyan, de tudna róla mesélni (felsorolás)
4. Rajzolja le a családját
5. Gondoljon el egy tetszés szerinti helyzetet a kép alapján, és mesélje el, hogy mit csinálnak benne a szereplők.

6. Válasszon ki a korábban (eddig) említett szereplő közül egyet! Próbálja meg behelyezni ezt a szereplőt az ön által elmesélt családi helyzetbe, és mesélje el, hogy ő mit csinálna.
7. Szerinted (ön szerint) ki vagy kik sikeres vagy sikeresek a családban?
8. Válassz (válasszon) ki egyet, és indokold (indokolja) meg, hogy miért!
9. Szerinted (ön szerint) ki vagy kik kudarcos vagy kudarcosak a családban?
10. Válassz (válasszon) ki egyet, és indokold (indokolja) meg, hogy miért!
11. Mondj (mondjon) egy „kitalált” történetet, amiről úgy gondolsz (gondolja), hogy jellemzi saját családját. Kezdődjön úgy, hogy „Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy család...”

A felhasznált TAT képek

A Tematikus Appercepciók Tesztből kiválasztott, jelen kutatásba bevont képek és azok felszólító jellege az alábbiak voltak:

- 1. kép 1. - teljesítmény
- autonómia
- passzivitás
(A Teljesítmény-történetnek megfelelő élményminőséget hív.)
- 2. kép 3 BM - autoagresszió
- krízis
- bűntudat
(A Rossz-történetnek megfelelő élményminőséget hívhat.)
- 3. kép 4 - kapcsolati konfliktus
- féltékenység
- irigység
(A Rossz-történetnek megfelelő élményminőséget hívhat.)
- 4. kép 6 BM - veszteség
- gyász
- bűntudat
(A Veszteség-történetnek megfelelő élményminőséget hív.)
- 5. kép 7 GF - korai kapcsolatok
- gyermeki emlékek
- szülővel szembeni attitűdök
(Az Első Emlék történetének megfelelő élményminőséget hívhat.)
- 6. kép 12M - önalávetés
- agresszió
- támogatás

(A Félelem-történetnek megfelelő élményminőséget hív.)

- 7. kép 13 B - hiány
 - magány
 - szorongás

(A Veszteség- és Félelem-történetnek megfelelő élményminőséget hív.)

- 8. kép 18 BM- agresszió
 - támogatás vagy támadás
 - szorongás

(A Félelem- és Rossz-történetnek megfelelő élményminőséget hívhat.)

Az interjúszövegek elemzésére a PTE Pszichológiai Intézete, az MTA Pszichológiai Kutatóintézete és a Morphologic Nyelvtechnológia Kft által kifejlesztett Lin-Tag programcsomag (László, Ehmann, Hargitai, Kis, Naszódi, Péley, Pohárnok, Pólya, Túri, 2004) szereplői funkció moduljának továbbfejlesztett változatát, valamint a fejlesztés alatt álló intencionalitás, mentalizáció, érzelem, és aktivitás-passzivitás modulokat használtuk fel. A kódolást az Atlas.ti programban végeztük.

Korábbi kutatásaim (Péley, 2000; 2002; 2002a) kimutatták, hogy a droghasználó fiatalok élettörténeti elbeszéléseiben a kapcsolati funkciók sajátos eloszlást mutattak. A történetek szereplői, különösen a szülők között túlsúlyban voltak a fenyegető, akadályozó funkcióval bíró személyek. Eredményeimet a korai szelf-fejlődés sérüléseivel magyaráztam. Jelen vizsgálatban a családtörténeti szempont bekapcsolásával az elemzés kiegészült a családi érzelemszabályozási minták feltárásával. A szereplői funkciók mellett a történetekben elemeztük a korai szelf-fejlődéssel ugyancsak összefüggésben álló intencionalitási, mentalizációs, aktivitási és emocionális folyamatokat is.

A kutatás összhangban van a nemzetközi szakirodalomban elfogadott felfogással, hogy a szerhasználat önmagában a nem megfelelő pszichológiai beállítódás, működés egy formája. A droghasználatot kompenzáló kísérletnek lehet tekinteni arra, hogy az elsöprő, perzisztens negatív affektust szabályozzák, mert a szabályozatlanság az érzelmi distressz extrém magas szintjéhez vezet. A droghasználókat a nem függőkkel összehasonlítva, jóval kevésbé tolerálják az affektív distresszt. A droghasználat súlyossága emelkedik az affektív diszreguláció szintjével.

Intencionalitás nyelvi kifejeződései

Olyan nyelvi elemek és szerkezetek, melyek mentén a belső állapot- és szándéktulajdonítás megjelenik a szövegben.

Mentalizáció nyelvi kifejeződései

Mentalizációt fejez ki valamennyi érzelmi ige, illetve a kognitív folyamatokra vonatkozó igék (emlékezik, gondol, következtet, ítéel, ismer)

Aktivitás passzivitás nyelvi kifejeződései

A történést és az állapotot kifejező igék általában passzívok, a cselekvést kifejezők pedig általában aktívok (kivételek az alábbiakban). A fiziológiai történéseket kifejező igék (izzad), a mentális igék (hisz, gondol, remél) nem kerülnek csoportosításra ebben a modulban

- Aktivitás: az ágens saját akaratából cselekszik, és annak is tulajdonítja a történéseket

- Passzivitás:

1. Cselekvés

a, cselekvést abbahagy, beszüntet

b, „aktivációs kontúr” csökkentése (bágyad)

c, cselekvés, ami tudatos hozzájárulás nélkül zajlik (belebotlik, belecseppen, belejön)

2. Állapotváltozás, történés

a. Történés a személy hatókörén kívül: adatik, adódik

b. Valaki / valami valamilyenné válik: acélosodik, sötétedik, butul, zöldül

c. Hangutánzó szavak: cseng

3. Folyamatosság:

- a. Létezés: van, létezik
- b. Állapot: nő, lóg
- c. Birtoklást kifejező: birtokol, van valamije
- d. Viszonyító, értékelő igék: hasonlít, ellentétben áll

Pozitív és negatív érzelmek nyelvi kifejeződései

Az érzelmeket igék, melléknévi igenevek, határozói igenevek, határozószavak, főnevek és idiómák hordozzák. A modul általános szabályokra és korlátozó szabályokra épül. Igék esetében az általános szabályok az alábbiak:

- Minden olyan ige, ami az érzelem testi tüneteivel kapcsolatos (elpirul, elsápad)
- Közvetlen érzelmi megnyilvánulások, érzelmi állapot igék (örül, haragszik)
- Érzelemnek minősülnek az alapérzelmek, és szinonímáik, pl. csodálkozik – meghökken, megdöbben) beleértve a fájdalmat; az izgalmi állapotok, beleértve a fáradtságot), de nem minősül érzelemnek a vágy, a sóvárgás, vagy a kívánság
- Nem minősülnek érzelemnek azok az igék, melyeknek érzelmi konnotációja van, vagy érzelmet implikálnak

A vizsgálat eredményei

A projektív tesz eredményei

A történetekben manifesztálódó szükségletek (Need-ek) és környezeti ráhatások (Pressz-ek) értékelésénél a Murray (1938) által kidolgozott tematikát vettük alapul, valamint néhány általunk kidolgozott mutatót (érzelmi labilitás, depresszió, távolság szabályozás, autonómia, dezorganizáció, acting out, elhárítás jellege, affiliáció típusa) használtunk. A kapott értékeket χ^2 próbával vizsgáltuk. Az alábbi mutatókban kaptunk szignifikáns eltéréseket a droghasználó és a normál csoport között.

Érzelmi labilitás $p < 0.001$, a normál csoport jelentősen kisebb érzelmi labilitást mutat;

Depresszió $p < 0.05$ a normál csoport kevesebb depressziót mutat

Passzivitás szükséglet $p < 0.001$, a droghasználó csoport jelentősen passzívabb

Támaszszükséglet $p < 0.002$, a normál csoport több támaszszükségletet mutat

Veszteség környezeti nyomás $p < 0.05$ a droghasználó csoport magasabb értéket mutat

Destrukció környezeti nyomás $p < 0.02$, a droghasználó csoport több destrukciós nyomást mutat

A történetek szövegelemzésének eredményei

A *Szereplői funkciókat* illetően a várakozásnak megfelelő eredményeket kaptunk. A normál csoportnál a pozitív, míg a droghasználó csoportnál a negatív funkciók voltak túlsúlyban. Különösen jelentős különbség nyilvánult meg a *fenyegető* funkcióban (D: 71, K: 31)

Nem találtunk különbséget a két csoport között az *Aktivitás-passzivitás* dimenzióban (D: 397, K: 422; illetve D: 518, K: 543), kivéve a fenyegető helyzetekről szóló történeteket. Ezekben a történetekben a droghasználó csoportnál jelentősen több passzivitás és kevesebb aktivitás fejeződött ki. (Aktivitás D: 29, K: 58; Passzivitás D: 65, K: 41)

Nem volt különbség az *Intenció* (D: 608, K: 565) gyakoriságában sem. Ha viszont az *Intencióba* csak a mentális igéket – elképzeli, véli, hiszi, valószínűsíti – soroltuk be (ezek egymásnak ellentmondó lehetőségeket is kezelni tudnak, a saját mentális állapotokat kívülről, másokét belülről képesek kezelni, a vagyis mentalizációra utalnak), akkor jelentős különbséget kaptunk (D: 307, K: 420)

Az *Érzelmeknél* is figyelemre méltó különbségek mutatkoztak. A *negatív* érzések megjelenítésében nincs különbség, ha minden olyan kifejezési lehetőséget (ige, főnév, melléknév) számításba veszünk, melyek közvetlenül vagy közvetve negatív érzelmet jelölnek. (D: 300, K: 297) Akkor sincs jelentős különbség a két csoport között, ha a *negatív eseményeket* (halál, gyilkosság, öngyilkosság, betegség, alkohol, stb.) vesszük számításba. (D: 129, K: 120)

Az érzelmekre utaló, *testre vonatkozó* kifejezésekben (arc, kéz, szem) sincs jelentős különbség (D: 110, K: 123)

Jelentős különbség van azonban abban az esetben, ha a *belső állapotok, érzelmek* megjelenítését nézzük meg (boldogtalan, szomorú, dühös, stb.) (D: 34, K: 66)

A pozitív érzelmek kifejezésében a két csoport között jelentős különbség van (D: 139, K: 205)

Összefoglalás és értelmezés

A két csoport szövegei között intuitív módon is látszott a különbség, a droghasználók sokkal „sivárabb” szövegeket mondtak. Ez a különbség a TAT elemzésekben is jelentős változóknak kimutatható volt. A továbbiakban olyan nyelvi markereket kerestünk, melyek alapján az érzelmi állapot és szabályozás minőségére és módjára következtethetünk. Emögött az a – szakirodalomban is alátámasztott - feltevés áll, hogy az alkohol és drogfüggőség szoros kapcsolatban van a korai időszakban megtapasztalt interaktív affektív szabályozási módokkal. A kötődés elmélet keretében mind a biológiai – tapasztalat függő agyi érési folyamatok -, mind a szociális – kontingens, konzisztens - szabályozási módok jól értelmezhetőek. Hasonlóképpen, a tárgykapcsolat elméletekben a korai szelf-fejlődés a későbbi életkorok érzelemszabályozására kihat. Az interaktív kapcsolatban egyrészt fontos a negatív affektív állapotok szabályozása, lefelé modulálása, és annak elkerülése, hogy túl magas legyen az izgalmi szint, de legalább olyan fontos a magas intenzitású pozitív affektív állapotok elérése és megosztása. Az elkerülő gyerekek kerülnek az anya közelségét, stratégiájukat az affektív túlszabályozás jellemzi, mivel a túlzott közelség és a magas izgalmi szint negatív színezetű. Ugyanakkor hiányzik a magas intenzitású pozitív affektív élmény átélése és megosztása. A mintában jól látszik a különbség a negatív érzelmi állapotok átélésében és megnevezésében valamint a pozitív érzelmek élményminőségének megjelenítésben.

A kötődés elméletek és a tárgykapcsolat elméletek a transzgenerációs hatást az interaktív történések és mikro történések szintjén azonosítják. Kutatásunkban a transzgenerációs hatást érvényesítő interaktív szabályozási mechanizmusokat a nyelvi markerek révén kíséreltük meg azonosítani. A droghasználók esetében az eredmények azt mutatják, hogy ezek a személyek az érzelmek átélésben és megnevezésében valamint a mentalizáció szintjében mutatnak deficitet, amit a családtörténetekben kibontakozó érzelemszabályozási mechanizmusok tartanak fenn. A droghasználat így a szabályozhatatlanság elkerülésére tett kísérletnek

értelmezhető, a megküzdési stratégiák nyelvén negatív elkerülési stratégiának tekinthető.

Irodalom

László, J.–Ehmann, B.–Hargitai, R.–Péley, B.–Pohárnok, M.–Pólya T.–Túri Z.–Kis, B.–Naszódi, M.–Prószéky, G. (2004): Morphológiai-lexikai szint feletti pszichológiai tartalomelemző programok fejlesztése. Kutatási beszámoló. Kézirat

Péley B. (2002): *Rítus és történet. Beavatás és kábítószeres létezés mód.* Budapest: Új Mandátum

Péley, B. (2002a) Narrative psychological study of self and object representation with young deviant people. In: J. László and W. Stainton-Rogers (eds.), *Narrative approaches to social psychology.* New mandate, Budapest, pp. 125-147.